

Kynttilä tuulessa

Perjantaina, marraskuun 7. päivänä silmiini osui *Helsingin Sanomien* pieni uutinen otsikolla "Kynttilät ja kukat poistettiin surmapaikalta." Uutisessa kerrottiin lyhyesti, miten Helsingin Tehtaankadulta oli viety pois kahden poliisin surmapaikalle tuodut kynttilät, kukat, adressit ja muistoesineet. Uutinen loppui koruttomaan toteamukseen: "Rakennusvirasto korjasi pois kuihtuneet kukat ja palaneet kynttilät."

Saman lehden mukana tullessa NYT-viikkoliitteessä Virpi Suutari kirjoittaa kolumnissaan *nenäliinajournalismista*. Suutarin mielestä ei "pitäisi tottua tiedotusvälineiden taipumukseen sentimentalisoida kaikki ja nostattaa draamaa vain siksi, että televisio vaikuttaisi todemmalta – esittää lähetys toisensa jälkeen aitoja kyyneliä tavallisten ihmisten poskillä." Saatoin samastua Suutarin kokemukseen hänen kertoessaan siitä hämmennyksestä, "kun tiedotusvälineet jankuttivat poliisisurmien jälkeen koko Suomen kansaa syvästi yhdistäneestä tragediasta".

Työssään surmansa saaneet poliisit, Antero Palo ja Eero Holsti, ammuttiin Tehtaankadulla keskiviikkona, lokakuun 23. päivän vastaisena yönä. Kahden viikon ajan surmapaikalle tuotiin kynttilöitä, kukkia ja muistoesineitä. Media osallistui näyttävästi ja laajalla rintamalla niin tapahtumien spekulointiin, murhatutkimusten edistymiseen ja niistä raportoimiseen kuin surmattujen hautajaisiin. Kuva muovirasioissa lepattavien kynttilöiden merestä jalkakäytävällä oli illasta iltaan toistuva ikoni television eri uutis- ja ajankohtaisohjelmissa.

Samaan aikaan Elton Johnin esittämä ja auto-onnettomuudessa kuolleen prinsessa Dianan muistoksi uudelleen levyttämä "Candle in the Wind" jatkoi voittokulkuaan eri puolilla maailmaa myydyimpien levyjen listakärjessä.

Media oli tarttunut väkivaltaisen kuoleman läheisyyteen ja yllättävyyteen innokkaasti. Mikä sai median uskomaan, että suomalaisen yleisö olisi juuri nyt erityisen herkistynyt vastaanottamaan poliisisurmien ympärille kehittyä sanomaa?

...

Yksi tapa vastata kysymykseen on puhua todellisuushysteriasta. Se liittyy yhtäältä median muuttumiseen entistä keinotekoisemmaksi ja toisaalta – osin edellisestä johtuen – sen entistä kiihkeämpiin pyrkimyksiin etsiä totuudellisuutta, autenttisuutta ja uskottavuutta. Käsite löytyy Veijo Hietalan ja Ari Honka-Hallilan artikkelista "Todellisuuden paluu televisioon" (*Lähikuva* 1/1992).

Tästä näkökulmasta, esimerkiksi televisiossa todellisuuden aiheuttama hysteerinen reaktio näkyy siinä, miten katsoja otetaan nahkoineen ja karvoineen, ennakkoluuloineen ja mielipiteineen, kokemuksineen ja tunteineen mukaan media-todellisuuden luomistyöhön. Hietalan ja Honka-Hallian mukaan todellisuushysterian taustalla vaikuttaa asetelma, jossa katsojien ja median muodostama yhteinen

todellisuus ("sisäpuoli") asettuu vastatusten toiseutta edustavan maailman ("ulkopuoli") kanssa. Väittämän mukaan, television ja katsojien yhdessä luoma "utooppinen me-henki" edellyttää "jatkuvia vakuuksia tv:n realismin asteesta" .

Todellisuushysteriaa koskevat argumentit nojautuvat vahvasti mediakokeumuksen ja suoran todellisuuskokemuksen väliseen liittoon, joka perustuu niiden erillisyyteen. Tämä vastaavasti rinnastuu julkisuuden ja yksityisyyden väliseen eroon sekä median kasvaneeseen pyrkimykseen tunkeutua ihmisten yksityiselämään: "Niin omat videot kuin karaoke-laulantakin viestivät kulttuurisesta tendenssistä, jossa yksityisyys spektakelisoidaan", Hietala ja Honka-Hallila kirjoittavat. Suhteuttamalla näitä ajatuksia Tehtaankadun poliisisurmien uutisointiin, etenkin siltä osin kuin yleisön reaktiot kiinnostivat, voidaan siis väittää, että median todellisuushysteria on siirtynyt raskaampien aseiden käyttöön: kotivideoiden ja karaokelaulujen asemasta vaaditaan ja vaalitaan oikeita kyyneliä, aitoja reaktioita, tunteita ja surua.

Väkivaltainen rikos on näin ollen median kannalta kullannarvoinen tapahtuma. Ei kuitenkaan siksi, että rikoksen kautta se voi keskittyä puhumaan yhteiskunnallisista epäkohdista ja taloussosiaalisesta turvattomuudesta, vaan pikemminkin siksi, että se voi perustellusti keskittyä tallentamaan yleisön reaktioita konstruoidun uutisoinnin suhteen. Nuo reaktiot ovat sille ensiarvoisen tärkeitä kahdestakin syystä. Ensinnäkin, koska tuo samainen yleisö on sekä median että siinä mainostavien potentiaalinen ostajakunta. Toiseksi, koska tällä tavalla median on mahdollista yrittää rakentaa aina uudelleen sitä realistisen uskottavuuden vaikutelmaa, josta se joutuu – juuri mainostajien läsnäolon vuoksi – tinkimään.

Tästä näkökulmasta median tapa käsitellä arkitodellisuutta jäsenyyden pyrkimyksestä pitää yllä omaa uskottavuuttaan. Arjen harmittomat kommellukset ovat kylläkin linkki tuohon uskottavuuteen, mutta ne eivät enää oikein säväytä. Kotivideotkin tuntuvat vain todistavan, että ihmisille tapahtuu samoja hassuja asioita juuri silloin, kun videokamera on "sattunut olemaan" käsillä. Treffi-ohjelmat, viisailut, kilpailut ynnä muu interaktiivinen viihde, joka aiemmin on imenyt ainakin periaatteessa kenet tahansa arkikatsojan kuumien studiolarvojen hohteeseen edes hetkeksi, jaksoi kiinnostaa vain aikansa. Vasta oikea, todellinen ja koskettava, "meidän" todellisuutemme keskuudessa tapahtunut kuolema saattoi palauttaa television sen uskottavuuden eli takuut realismista.

•••

Puoleensa vetävyystä huolimatta todellisuushysteriaan liittyvässä logiikassa on mielestäni jotakin pahasti pielessä. Puhe erilaisista todellisuuden tasoista on hämärää ja harhaan johtavaa eritoten silloin, kun keskitytään esimerkiksi katso-

jan arjen ja mediatodellisuuden keskinäissuhteisiin – ikään kuin ne olisivat erotettavissa toisistaan. Selvimmin ongelma käy ilmi silloin, kun esimerkiksi television ”metafaktiivisyydellä” tarkoitetaan tv:n mediakielen *erityistapauksia*, joissa sepitteen ja toden välistä eroa tietoisesti kärjistetään sekoittamalla ne toisiinsa. Jos metafaktiivisyydellä tarkoitetaan television ilmaisukielelle tunnusomaista pyrkimystä rakennella ”mediatodellisuushybridejä”, joissa uutisoinnin kaltainen tosi ja viihteen kaltainen sepite sekoittuvat, niin ihmettelen, voiko tätä pitää pelkästään ”postmodernille kulttuurille” tunnusomaisena piirteenä. Eikö se ole aina ollut mediakielen keskeisimpiä perustekijöitä?

Poliisiturmien uutisoinnissa vaalittuun ”jaetun surun” -ideologiaan ei panostettu siksi, että tällä tavalla televisio olisi pyrkinyt realismiin ja vakuuttavuuteen; että tällä kertaa nyt näiden kuolemien muodossa ”todellisuus olisi palannut” taas televisioon – edes hetkiseksi. Tietenkin väkivaltaisessa ja yllättävässä kuolemassa itsessään nähtiin ”realistisen efektiin” läsnäolo ja mahdollisuus sen tietoiseen korostamiseen. Realistiseen uskottavuuteen liittyvää vakuuttavuutta keskeisempänä näen kuitenkin median pyrkimyksen vakuutella, että niin *epätodelliselta* kuin kuolema tuntuukin, se yhtä kaikki koskee meitä *kaikkia*.

Tämä viittaa myös siihen, mitä Virpi Suutari nimitti nenälinajournalismiksi. Yksittäisiä ohjelmatyyppejä lukuun ottamatta, arjen tavanomaisista kokemusympyröistä ei oikein ole riittävästi ainesta televisiolle. Vasta väkivaltaisen kuoleman ansiosta televisio voi ottaa osaa siihen suruun, joka sitten aineellistuu yhteisissä kyynelissä. Eli median näkökulmasta: silloin kun tuo kuolema kohtaa ”meitä kaikkia” koskettavaa tahoja – kuten poliisia – on se myös ”meitä kaikkia” palvelevan median kannalta kaikkein antoisin tapahtuma.

Näin puhe poliisista sai sulavasti ja helposti rinnalleen puheen mediasta niin ikään yhteisen hyvän, turvallisuuden ja luotettavuuden puolustajana. Prinsessa Dianan auto-onnettomuuden yhteydessä paparazzi-journalismin ”ulkomaalaisuutta” eli sitä, että on kyse jostakin ”meille” vieraasta, korostettiin yhtä auliisti kuin nyt poliisimurhaajankin ulkomaalaisuutta. Tietenkään sen enempää paparazzit kuin virkavaltaan kohdistuva väkivaltaakaan eivät ole ”meistä riippumaton” ja ulkopuolinen ääri-ilmiö. Käyttökelpoisiksi ne osoittautuvat silloin, kun halutaan korostaa juuri ”meihin” liittyviä, kuvitteellisia yhteen kuuluvuuden tunteita. Tällainen ”utooppinen me-henki” ei kuitenkaan liity median pyrkimyksiin olla realistinen, vaan pikemminkin sen pyrkimykseen olla kaikkia koskettava ja siten myös mahdollisimman laajalevikkinen sekä runsaasti katsottu.

Televisiossa ja lehdistössä toistunut puhe yhtäältä turvallisuudesta (sen tarpeesta, olemassaolosta ja kuvitellusta uhasta) ja toisaalta yhteisyydestä (sen tarpeesta, olemassaolosta ja kuvitellusta uhasta) palvelivat kumpikin juuri sitä luokattomuuden ideologiaa, jonka varassa median ”metafaktiivinen,” toden ja sepitteen sulavasti sekoittava systeemi on aina toiminut. Sellaiset yleisinhimilliset ilmiöt kuten pariutumisen rituaaleineen, äkillinen taloudellinen menestyminen (tai romahtaminen) tai muu nopeasti tapahtuva ja siksi dramaattisena esitettävissä oleva muutos eivät ehkä enää television kannalta oikein riitä luokattomuuden kaltaisen yhteisyyden antureiksi. Tällaisten kokemusten emotionaalinen arvolaus on kylläkin suurempi kuin tavallisen ja harmaan arjen, mutta vastaavasti niiden yletön hyödyntäminen on johtanut eräänlaiseen elämysinflaatioon.

Sen sijaan kuolema kelpaa luokattomuuden yhteiseksi nimittäjäksi aina, sillä arvoon, asemaan ja varallisuuteen katsomatta se kohtaa ja koskee aikanaan meitä kaikkia. Ellei mikään muu niin ainakin se on peruuttamattomasti meitä kaikkia yhdistävä asia. Poliisiturmien uutisoinnin tiimoilla media tuntui ottavan juuri tämän yhteisyyden itsestään selvänä ja luonnollisena lähtökohtana. Sen varaan olikin sitten helppo rakentaa kuvitelmia muunkinlaisesta yhteisyydestä, koskipa se sitten kuoleman aiheuttamaa surua tai väkivallan lisääntymisestä johtuvaa turvattomuuden tunnetta.

Todellisuus ei ole *palannut* televisioon esimerkiksi sen seurauksena, että televisio on ojentanut käntensä yksityisyydessään kokevan katsojan arkikokemuksiin. Päinvastoin, todellisuus on *palanut* televisiossa tuon prosessin mukana alunalkaen. Juuri tällä tavalla edellä mainittu kuva poliisien surmapaikalla palaneista kynttilöistä on nykytelevision ikoni: siinä sananmukaisesti todellisuus palaa – ei niinkään merkityksessä ”tulee takaisin”, vaan merkityksessä ”muuttuu tuhkaksi”.

Yksinkertaisesti tämä johtuu siitä, että sellaista ”tilaa”, josta todellisuus voisi ”palata” takaisin televisioon ei ole koskaan ollut olemassakaan. Todellisuus ei ole sellainen ohjelma-aines, jota joissakin ohjelmatyypeissä (kuten uutisissa) olisi jotenkin luonnostaan enemmän kuin toisissa. Juuri tässä mielessä keinotekoinen jako erityyppisiin todellisuuksiin on harhaan johtavaa. Mediatodellisuus ja arkitodellisuus ovat erotettavissa toisistaan vain teoreettisesti. Käytännössä kyse on aina ollut symbioottisesta kokemusten yhteen kietoutumisesta, jossa katsojan ”arkeen” ja median ”käytäntöihin” liittyneet kokemukset ovat sekoittuneet toisiinsa vähintään yhtä vallattomasti kuin sepite ja tosi itse mediassa. Sen sijaan, että tämäntyyppinen ”metafaktiivisuus” olisi edes tietyntyyppiselle, postmodernille mediamuodolle ominaista, se on liittynyt sepitteen ja toden toisiinsa sulautumiseen katsojassa ja vastaanottajassa pikemminkin kuin mediassa.

Television katsoja, median kuluttajana, toimii median tavoin. Ei siis ihme, että median ilmaisukeinot löytävät hedelmällistä maaperää. Katsojan oma sepitteen ja toden symbioosi on se ”menneisyyden todellisuus”, jonka hän itselleen rakentaa kokemusten ja muistojen keinoin eivätkä nuo kokemukset ja muistot nekään ole koskaan mediasta riippumattomia. Niinpä sen lisäksi, että puhutaan median pyrkimyksistä uskottavuuteen, täytyy puhua myös katsojan, lukijan ja vastaanottajan vastaavista tavoitteista.

•••

Tältä kannalta poliisiturmista muotoutunut mediatodellisuus on opettavainen etenkin, kun ajattelen sitä ajallista jäsentymistä, joka näyttäisi toteutuvan nykyisin laajemminkin merkityksessä. Tuon jäsennyksen perustunomerkkejä ovat ”pysäyttäminen” ja ”pysähtyminen.” Kuten meille kerrottiin, elokuussa 1997 ”koko maailman” pysäytti prinsessa Dianaa kuljettaneen Mercedes Benzin draamattinen pysähtyminen pariisilaisessa tunnelissa. Vastaavasti lokakuussa ”koko Suomen” pysäytti uutinen poliisiturmista Helsingin keskustassa.

Väkivaltaisen pysähtymisen pysäyttävä vaikutus ei ole oman aikamme kannalta mitenkään ainutkertaista, vaan esimerkiksi Hillel Schwartzin osoittamalla tavalla varsin tyypillistä aina lähestyttäessä tärkeitä ajallisia merkkipaaluja kuten vuosisatojen, -tuhansista puhumattakaan, vaihtumista. Äkillisen tuhon mahdollisuuden korostunut läsnäolo, tulevaisuuden synnyttämät epäluulot ja yleinen turvattomuus tuntuvat säännönmukaisesti lisääntyvän tällaisten ajallisten siirtymäkohtien kynnyksellä. Näin muotoutunut yleinen ilmapiiri synnyttää sitten tarpeen ikään kuin viivyttää siirtymistä seuraavaan ”aikavyöhykkeeseen.” Tuo viivytyksillemme myös haluna pysähtyä – tavalla tai toisella ja edes hetkiseksi (ks. Hillel Schwartz: *Century's End*, New York 1990).

Suurten ajanlaskullisten käännekohtien läheisyys on tuottanut säännönmukaisesti sekä suuren tuhon ja turvattomuuden ennustuksia että uudestisyntymisen ja muutoksen fantasioita. Juuri tällaiseen tuottamiseen kunkin aikakauden oma media – olipa kyse suullisesta, kuvallisesta, painetusta, valokuvallisesta tai televisuaalisesta muodosta – on osallistunut varsin aktiivisesti. Lisäksi asetelma on tuntunut noudattavan aivan omaa erityistä logiikkaansa siinä, että juuri aineellisen turvattomuus on rinnastunut henkiseen uudestisyntymiseen samalla ruokien siihen liittyneitä haaveita ja tarpeita.

Pysäyttämisen ja pysähtymisen funktiona ei niinkään ole menneisyyteen pake-

neminen kuin tulevaisuuden viivyttäminen. Onnistuakseen tässä tehtävässä media pyrkii toistamaan mahdollisimman paljon sellaista nykyhetken tapahtumakuviota, jolla koetaan olevan potentiaalisesti laajaa vaikutusta ja merkitystä. Poliisiturmien lavea käsittely eri medioissa sekä kiinnostus ihmisten reaktioita kohtaan loi omalta osaltaan vaikutelmaa tapahtumien pysähtyneisyydestä sekä ennen muuta siitä, että tuollainen "paussi" juuri nyt oli tarpeen.

Olennaista asetelmassa on jälleen se, että pysähtyneisyys on tietyn mekanismin aiheuttama vaikutelma. Se on seurausta korostuneesta pyrkimyksestä täyttää eri kanaville osoitettu ohjelma-aika toistamalla rakenteita, jotka mediasta, ohjelmamuodosta ja tuotanto-vastaanotto -asetelmista riippumatta ovat samankaltaisia. Tuon samanlaisuuden yleisenä ominaisuutena on välittömästi mediaa varten tehdyn ja välillisesti siitä riippuvaisen aineksen kytkytyminen toisiinsa. Poliisien hautajaisten yhteydessä eri lehdet, televisiokanavat, radiokanavat, jne. toistivat enemmän tai vähemmän samanlaisina muunnelmina tapahtumaketjua, joka vaikutuksineen levisi nopeasti myös muuhun viestintään: yleisönosastoihin, keskusteluohjelmien palavereihin, ajankohtaiskatsauksiin. Esimerkiksi kukkien ja kynttilöiden sekä sateen ja tuulen kautta tällainen median kosketus ulottui jopa mainoksiin ja säätiedotuksiin asti. Minkä tahansa viestimen avasi, lukija, katsoja ja kuulija kohtasi saman kehotuksen: pysähdy!

Vuosikaudet meille on jankutettu, miten kaupungistuminen, teollistuminen ja kiireinen elämänrytmi ovat synnyttäneet pakottavan tarpeen pysähtyä: mikäpä sen parempi pysäyttävä kuin äkillinen kuolema. Media puolestaan todistaa sekä tuon kuoleman että nuo pysähtymisen pysäyttävät reaktiot tapahtuneiksi, mikä sitten todentaa alkuperäisen oletuksenkin oikeaksi: eletään aikaa, jolloin ihmisillä on korostunut tarve pysähtyä esimerkiksi pohtimaan elämän perimmäisiä kysymyksiä. Näitä pohdintoja media sitten tietysti esittelee viljalti eri ohjelmatyypeissä ja uutisoinnissa. Pysähtyminen taas synnyttää vaikutelman olevan pysyvyydestä; vaikutelman, jonka tarve entisestään korostuu suhteessa ympäröiviin voimakaisiin muospaineisiin.

Turvallinen toisto joka ohjelmasta toiseen tulvii eri kanavilta, on pysyvyyden, ei realismin, tae. Tosin, yhtä paljon kuin tuo oletettu realismi on perustunut luodun vaikutelman harhaan, myös tuo pysyvyys on illuusio; kuin tuulella lepattava kynttilä, jonka liekki voi sammua minä hetkenä hyvänsä – tullakseen taas uudelleen sytytetyksi – kunnes "rakennusvirasto" korjaa pois palaneet kynttilät.